

تکده

عالم فاضل

میرزا محمد تقی نوری مازندرانی (۱۲۰۳ - ۱۲۰۱ ق)

والد ارجمند خاتم المحدثین میرزا حسین نوری

مقدمه و تصحیح:

علیرضا ابازدی - محسن شیرینی دانا

نوری مازندرانی، محمد تقی بن علی محمد، ۱۲۶۳ق

عنوان و نام پدیدآور: ماتمکده، محمد تقی نوری مازندرانی؛ به کوشش علیرضا اباذری، محسن شریقی دانا.

مشخصات نشر: قم: سماء قلم، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۰۸ ص. / شابک: ۵-۱۱-۵۹۶۹-۶۰۱-۹۷۸

وضعیت فهرست‌یابی: ۱ / یادداشت: ویژه‌نامه. / یادداشت: کتابخانه.

موضوع: حسینی، علی (ع)، امام سوم، ۶۱-۴ق / موضوع: واقعه کربلا، ۶۱ق / موضوع: نامه انعامی - سرگذشتنامه.

شناسه افزوده: اباذری، علیرضا، ۱۳۵۰ / شناسه افزوده: شریقی دانا، محسن، ۱۳۶۱

رده‌بندی کنگره: ۲۱۳۹۳م ۹۳۶ق / رده‌بندی دیوبندی: ۲۹۷/۹۵۳۴

انتشارات سماء قلم

طراح جلد: منا پاک نیت / تیراژ: ۷۰۰ نسخه / نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

قیمت: ۴۰۰۰ تومان

مراکز پخش: ۰۲۱-۶۶۹۰۳۹۸۹ / ۰۲۵-۳۷۷۴۸۳۹۶ / ۰۹۱۲۳۵۱۶۸۷۵

کلیه حقوق و هر گونه استفاده و بهره برداری منوط به اجازه ناشر می باشد.

فهرست مطالب

۹	• پیش‌گفتار
۱۳	• مقدمه
۱۳	مقتل‌نگاری در دوره قاجار
۲۱	نثر ادبی در دوره قاجار
۲۳	عالم‌ان دینی و نثر ادبی
۲۵	نامه آخوند ملا علی نوری
۲۶	ابتدای جواب ادیبانه میرزای قمی
۲۷	شرح احوال نویسنده
۲۸	زنده‌ای در بین مردگان
۳۱	وفات
۳۲	ملوک زندگی
۳۳	حادثه دیگران درباره مؤلف
۳۳	خاندان و فرزندان
۳۹	در آینه دارالسلام
۴۰	شاگردان
۴۲	اوضاع اجتماعی و شکایت از روزگار

۴۷	جایگاه علمی
۴۸	آثار
۶۸	فتاویٰ خاص
۷۲	کتاب حاضر
۸۰	روضه الشهداء و سه کتاب دیگر، الگوی برای ماتمکده
۸۱	ویژگی های زبانی و ساختاری ماتمکده
۸۲	اهمیت ماتمکده نزد صاحب نظران
۸۳	توصیف نسخ و روش تصحیح ماتمکده
۸۸	روش تصحیح
۹۷	فهرست منبع و محد

۱۰۳	متن کتاب ماتمکده
۱۱۵	انجمن نخستین: در نگارش داستان رحلت بهتر اهل جهان ابوالقاسم محمد علیه السلام
۱۶۵	انجمن دوم: زیوری است از سخنان مصطفی صلی الله علیه و آله که زنان حضرت فاطمه علیها السلام
۲۰۵	انجمن سیم: رایتی است در ماتم جانکاه حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام
۳۱۱	انجمن چهارم: تشیی پر از لخته های جگر در ماتم سوار مرمرل حضرت امام حسن علیه السلام
۳۷۳	انجمن پنجم: محملی است از ارتحال سلطان بی خیل و سپاه، حضرت ابی عبدالله علیه السلام
۴۱۱	انجمن ششم: مرکبی در سفر حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام از اقل قریب، بیابان کریلا
۵۰۹	انجمن هفتم: نامه ای درد آمیز در داستان جان فشانی یاران و وفادار حضرت سید شهدان
۵۱۹	طرف نخستین: در ذکر وفاداری حر بن یزید ریاحی و شهادت زهیر بن قیس
۵۵۱	طرف دوم: در بیان وفاداری و جانبازی وهب بن عبدالله کلبی و مسلم بن عوسجه
۵۸۵	طرف سیم: در بیان شهادت و جان سپاری حبیب بن مظاهر اسدی با برخی از انصار
۶۱۷	انجمن هشتم: در بیان مصائب خواجه گان هاشمی نسب جناب قاسم و عباس و علی اکبر
۶۲۵	طرف نخستین: در بیان وفاداری و جان افشانی جناب قاسم بن الحسن علیه السلام
۶۵۳	طرف دوم: در نگارش مردانگی ماه هاشمیان حضرت عباس علیه السلام

فهرست مطالب • ۷

۶۷۱	طرف سیم: در نگارش وفاداری جوان ناکام حضرت علی اکبر علیه السلام
۷۸۹	• انجمن نهم: بارگاهی است سیاه از برای حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام
۷۸۹	• انجمن دهم: محملی است سیاه پوش از بهر خاتونان پس از شهادت آن شاه مکرم
۷۹۹	طرف نخستین: در نگارش آنچه بعد از شهادت روی نمود
۸۲۵	طرف دوم: در بیان رفتن آن گروه درد و ماتم به سوی کوفه
۸۵۹	طرف سیم: در بیان نهضت آن کاروان ناله و فغان از محنت آباد کوفه به سوی شام

• فهرست ها

۹۳۱	فهرست آیت
۹۳۳	فهرست احادیث، روایات و سخنان پیشوایان دین
۹۳۹	نمایه
۹۴۷	فهرست اشعار عربی
۹۴۹	فهرست اشعار فارسی

پیش‌گفتار

به نام خداوند جان و خرد

به نام خداوند بزرگ و عاقل و درود نامحدود بر آخرین فرستاده گرامیش، اشرف کائنات، رسول گرامی اسلام ﷺ و بر خاندان پاک و مطهرش به ویژه خاتم اوصیای الهی، صاحب العصر و الزمان ﷺ. و دوری و بیزار می داریم از دشمنانشان، آن ناخجستگان دور از رحمت الهی. پس از واقعه عظیم و خونبار عاشورا، این کسانی که وظیفه آگاهی رسانی به مردم را بر عهده گرفتند، اهل بیت عصمت و به ویژه فرزندان و خواهران حضرت سیدالشهدا ﷺ بودند. نقش کوتاه مدت ولی پر فروغ حضرت زینب ﷺ بسیار به اهمیت بود؛ همچنین امام سجاد ﷺ در طول ۳۵ سال پس از شهادت پدر بزرگوارشان همیشه در حفظ میراث کربلا جهد عظیم کردند. جدای از ایشان، از همان ابتدا کسانی از دلدادگان خاندان رسالت ﷺ بودند که به حفظ اخبار کربلا و مقتل آن پرداختند که از جمله می توان به قاسم بن اصبح بن نباته اشاره کرد. کم کم مقتل امام حسین ﷺ به دو گرایش روایات حدیثی و روایات اولیه تاریخی تقسیم شد. روایات حدیثی مورد پذیرش، همان‌هایی است که در مجامع روایی از ائمه معصومین ﷺ رسیده و گاهی برخی محدثین کتاب جداگانه‌ای نوشته‌اند که سوگندنامه در دست نیست؛ مانند مقتل الحسین ﷺ از شیخ صدوق. در گرایش تاریخی، اولین مقتل معتبر، مقتل الحسین ﷺ ابو مخنف بوده که آن نیز موجود نیست ولی طبری از آن نقل کرده و بر اساس تاریخ طبری، این مقتل

بازسازی شده است. این گرایش ادامه یافت و حادثه عاشورا آنقدر جان‌سوز و جانگداز بود و پتانسیل عظیمی در خود داشت که نوشتن از آن به شیعیان محدود نشد. مقتل‌نگاری ادامه یافت تا با ظهور صفویه روندی دیگر یافت. این روند تا اواخر حکومت قاجاریه جریان داشت که در مقدمه در این باره مفصل‌تر سخن گفته‌ایم.

جنبه دیگر یادکرد قیام عظیم امام حسین (ع) در ادبیات و بهره ادب فارسی و عربی از این واقعه جانسوز است. شاعران و نویسندگان متعهد شیعی و حتی غیر شیعی در اشعار خود به وفور از عاشورا و مصائب اهل بیت رسول خدا (ص) در این واقعه یاد کردند که اشعار عاشورایی در کتاب‌های مذهبی گردآوری شده است. گویا این که بهره‌نر در این زمینه کمتر از بهره‌شعر بود، با این وجود تشره‌های بخته و ارزشمندی وجود دارد که تا قبل از صفویه گاهی از واقعه عاشورا یاد کرده‌اند.

آنچه مربوط به کتاب حاضر می‌شود و باید به آن اشاره کرد، گره خوردن نثر ادبی و مقتل‌نگاری از دوره صفویه به بعد است. بازجه به ادوار نثر پارسی و وضعیت نثر در این دوره، متن مستقل و برجسته‌ای در این زمینه سراغ نداریم، نه از منشیان و ادیبان وابسته به حکومت‌ها و نه از عالمان و اندیشمندان دینی.

با ظهور سبک بازگشت ادبی در اواخر دوره زندیه و اواخر قاجاریه، نوشتن در گونه‌ها و انواع مختلف ادبی رایج شد و کم‌کم ادیبان و نویسندگان این دوره سعی کردند اسطوره‌های نثر نویسی گذشته را الگو قرار دهند و بر منهج آنها، متونی پدید آورند؛ این متون و منشآت دیوانی شروع شد و کم‌کم به متون مذهبی کشیده شد که اوج آن را در نثر بدایع نگار عربی می‌توان دید. از عالمان دینی با این که جسته و گریخته مکاتباتی ادیبانه در دست است، اما متن مستقل و مفصل در یک موضوع دینی خاص در دست نیست.

آنچه در پیش روی دارید، مقتلی ادیبانه از یک عالم و به عبارتی بک مرجع تقلید محلی در ناحیه مازندران، به نام «میرزا محمد تقی نوری مازندرانی» در قرن سیزدهم است. البته ماتمکده فقط مقتل حضرت سید الشهداء (ع) نیست، بلکه مصائب خمسة آل عبا است.

ماتمکده یک مقتل متوسط و گاهی دارای ویژگی‌های مقاتل دوره قاجاری است که در جای خود گفته‌ایم و چند نکته آن مورد نقد و حتی امروز رد شده است؛ مانند نقل مفصل ماجرای عروسی حضرت قاسم بن حسن علیه السلام در روز عاشورا. با این وجود آنچه نقل کرده، با عقیده رایج شیعه هم خوانی دارد و مشکل خاصی در آن وجود ندارد. نگارندگان این سطور نیز چنین مواردی را قابل نقد و رد می‌دانند، ولی چون در متن آمده بود و یکی از اصول احیای متون کهن، وفاداری و امانت‌داری نسبت به متن است، این‌گونه موارد انگشت‌شمار را دست‌نزدیم. فقط در جای خود با یک پاورقی مختصر، آن را یادآوری کردیم.

آنچه مورد نظر بود و نگارندگان این سطور را تشویق به تصحیح متن حاضر کرد، بهره‌ادبی و نشر ویژه آن بود که از یک عالم دینی برجای مانده است. به ویژه آن‌که متن حاضر تاکنون چاپ نشده و به صورت نسخه خطی در کتابخانه‌های مختلفی نگهداری می‌شود. عالم برجسته، محمدتقی نوری مازندرانی (نویسنده ماتمکده) با آن‌که پدر یکی از بزرگ‌ترین عالمان و نویسندگان عصر حاضر یعنی «عالم‌المحدثین میرزا حسین نوری» است، در خممول و گمنامی قرار دارد و یاد و نام او به طور پراکنده در کتاب‌های مختلف وجود دارد.

کتاب حاضر از دو بخش مقدمه و متن تشکیل شده که در مقدمه جهت روشن شدن پیشینه و جایگاه ماتمکده، سه موضوع را مورد بررسی قرار دادیم. بخش پیشینه مقتل‌نگاری به طور گذرا تا ابتدای دوره صفویه بحث شده و سپس از دوره صفویه با کسب تفصیل بررسی گردیده و بعد از آن مقتل‌نگاری دوره قاجاریه با بیان نکاتی ویژه مورد مطالعه قرار گرفته است. در قسمت دیگر مقدمه به بیان نثرنویسی دوره قاجار و سبک بازگشت ادبی پرداخته شده تا تلاقی نثر ادبی و مقتل‌نگاری در این دوره نشان داده شود.

قسمت سوم مقدمه، به شرح احوال نویسنده، آثار و ... پرداخته شده است. بحث از ماتمکده و بیان برخی نکات درباره آن و نسخه‌های موجود و روش تصحیح در انتهای این قسمت قرار دارد.

با توجه به جایگاه برجسته نویسنده ماتمکده در مازندران عصر خود و آثار مفصل و زیاد او، چون در جایی شرح حال و آثار او تاکنون به صورتی جامع نیامده، هنگام معرفی آثار، بحث

مقداری جزئی و مفصل شد که برای بیان شخصیت علمی او لازم بود. نسخه‌های خطی و روش تصحیح نیز در انتهای مقدمه آمده است.

تصحیح و چاپ این کتاب بنا به دلایلی طول کشید و دچار تأخیرهای مکرری شد ولی سعی شد متنی شایسته تحویل محققان، خوانندگان و دوستداران داده شود.

در پایان به مصداق من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق، تشکر از عزیزانی که ما را در تصحیح و چاپ این کتاب یاری کردند، ضروری است. ابتدا از مسؤولان کتابخانه‌ها و بخش‌های خطی در کتابخانه آیه الله العظمی گلپایگانی در قم، کتابخانه آستان قدس رضوی در مشهد، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، کتابخانه ملی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی و مرکز احیاء میراث اسلام در قم تسکینی نماییم که نسخه‌هایی از ماتمکده یا آثار مؤلف را در اختیار ما گذاشتند.

همچنین از جناب آقای شاکوهی در نشر سماء قلم تشکر می‌کنیم که پس از مدت‌ها تأخیر، با تشویق و پیگیری در اتمام و چاپ ماتمکده ما را یاریگر بودند. امید داریم که تلاش و کوشش همه در احیای این متن، مورد پسند ان‌م‌ال‌الله قرار گیرد. نگارندگان این سطور، تصحیح و تحقیق این متن را بضاعت مزجاة می‌دانند نزد باب الحوائج کربلا، طفل رضیع حضرت اباعبدالله الحسین (علیه السلام).

در انتها گفتنی است که آنچه ضعف و نقد است، به صاحبان این علم برمی‌گردد و این نقدها را بر دیده منت می‌نهیم.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

عاشورای حسینی ۱۴۳۶ / ۱۳ آبان ۱۳۹۳

علیرضا اباذری - محسن شریفی دانا